

DOI:
УДК 347.25

Наталія Марценко,
кандидат юридичних наук (PhD),
старший викладач кафедри міжнародного
права та міграційної політики
Тернопільського національного
економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0947>

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Проведено дослідження особливостей визначення місця штучного інтелекту у цивільному праві. Розглянуто питання можливості визнання штучного інтелекту та робота об'єктом чи суб'єктом цивільних прав (правовідносин) і проаналізовано можливі ризики. Автор відстоює позицію щодо недоцільності розуміння штучного інтелекту як суб'єкта цивільних прав. Доведено, що більш доцільно розуміти штучний інтелект як об'єкт цивільних прав. Окрім того, у процесі застосування технологій штучного інтелекту у таких сферах, як медицина або державне управління, на цей об'єкт цивільних прав доцільно поширювати правовий режим джерела підвищеної небезпеки задля кращого захисту прав користувачів технологій штучного інтелекту.

Ключові слова: штучний інтелект, суб'єкт цивільних прав, об'єкт цивільних прав, електронна особа, правовий режим.

Марценко Н.

Правовой режим искусственного интеллекта в гражданском праве

Проведено исследование особенностей определения искусственного интеллекта в гражданском праве. Рассмотрены вопросы возможности признания искусственного интеллекта и робота объектом или субъектом гражданских прав (правоотношений) и проанализированы возможные риски. Автор отстаивает позицию о нецелесообразности понимания искусственного интеллекта как субъекта гражданских прав. Следует понимать искусственный интеллект как объект гражданских прав. Кроме того, при применении технологий искусственного интеллекта в таких сферах как медицина или государственное управление, на данный объект гражданских прав целесообразно распространять правовой режим источника повышенной опасности, для лучшей защиты прав пользователей технологий искусственного интеллекта.

Ключевые слова: искусственный интеллект, субъект гражданских прав, объект гражданских прав, электронное лицо, правовой режим.

Martsenko N.

The legal regime of artificial intelligence in civil law

The aim of the chosen topic. Obviously, stopping the development of artificial intelligence is difficult or almost impossible. Since artificial intelligence technologies are actively affecting virtually every aspect of human life, there is an objective need for a thorough study of the artificial intelligence legal regime. Such research is related to the need to ensure the development of socially oriented technologies that will meet the interests of human security, the preservation of their personal space, will and consciousness.

The purpose of this research is to analyze the legal side of this issue in order to ensure the proper legal regime for the use of artificial intelligence.

The main results of the research. The features of determining the place of artificial intelligence in civil law have been investigated. The question of the recognition possibility of artificial intelligence and the robot as the object or subject of civil rights (legal relations) is considered and the possible risks are analyzed. The author stands for the inappropriateness of understanding artificial intelligence as a civil rights subject. It is more appropriate to understand artificial intelligence as a civil rights object. In addition, when applying artificial intelligence technologies in areas such as medicine or public administration, it is advisable to extend the legal regime of the source of increased risk to this civil rights object, in order to better protect the rights of artificial intelligence technologies users.

Keywords: artificial intelligence, civil rights subject, civil rights object, electronic person, legal regime.

Постановка проблеми. Активний розвиток інформаційних технологій та штучного інтелекту зумовлює нові виклики перед науковцями та практиками із різноманітних сфер сучасної науки. Не заперечуючи факту підвищення ефективності систем інтернету речей [1] у результаті застосування технологій штучного інтелекту у різноманітних сферах життя людини, видається за доцільне звернути увагу на ризики, що пов'язані з його динамічним розвитком. Як фактично незамінна частина нашого сьогодення штучний інтелект може суттєво впливати на людину, зокрема на формування її внутрішньої волі а згодом – на волевиявлення.

З огляду на це особливий інтерес щодо штучного інтелекту викликає саме у науковців-правників, які намагаються за допомогою класичних правових підходів до застосування права пояснити та врегулювати правові особливості використання штучного інтелекту в різних сферах життєдіяльності людини.

Однак розвиток науки і техніки настільки динамічний, що нерідко питання правового регулювання розробки та використання штучного інтелекту вирішуються із певним темпоральним запізненням. Можливо, це пов'язано із тим, що законодавцю важко контролювати те, що є не зовсім зрозумілим, а, можливо, юристи занадто глибоко вникають у технічну сторону вирішення вказаного питання. На сьогодні немає єдиного підходу до розуміння штучного інтелекту у технічній сфері, що створює невизначеність у правовій, соціальній та морально-етичній сферах. Проблема підсилюється безпечеліційним сприянням розвитку новітніх технологій без приділення достатньої уваги впливу цих технологій на людину.

Очевидно, що зупинити розвиток штучного інтелекту важко або практично неможливо. Незважаючи на це, створення та використання штучного інтелекту безсумнівно має бути соціально орієнтованим і відповідати інтересам безпеки людини, збереження її особистого простору, волі і самосвідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній доктрині права питання правового регулювання використання штучного інтелекту недостатньо вивчене. У межах нашого дослідження заслуговують на увагу публікації таких науковців, як: О. А. Баранов, О. В. Кохановська, Є. О. Харитонов, О. Е. Радутний, Раян Кало та ін. Однак, на сьогодні невіршеними все ще є питання правового режиму штучного інтелекту та його місця у цивільному праві. Тому, **метою даного дослідження** є аналіз правової сторони вказаного питання задля забезпечення належного правового режиму використання штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні немає нормативного визначення штучного інтелекту. Натомість інтелект розуміється, як «здатність побудови моделі поведінки на основі алгоритму вирішення завдань, сформованого свідомістю; це загальна здатність до пізнання і вирішення проблем, яка об'єднує всі пізнавальні здібності, такі як відчуття, сприйняття, пам'ять, уявлення, мислення, уява» (А. Азімов) [2].

Визначення поняття штучного інтелекту у науці здійснюється через поділ його на види за критерієм ступеня відтворення когнітивних функцій людини та впливу останньої на процес прийняття рішень чи здійснення певної діяльності. Так О. А. Баранов запропонував такі види штучного інтелекту та їх розуміння [3]:

– «Прикладний штучний інтелект» («слабкий штучний інтелект», «вужкий штучний інтелект» або «обмежений штучний інтелект») розуміється, як сукупність комп'ютерних програм, які *максимально наближено імітують одну або кілька когнітивних функцій людини* (курсив мій) і використовуються в процесі здійснення конкретної діяльності без участі людини для досягнення поставлених цілей відповідно до задалегідь визначених критеріїв і параметрів;

– «Загальний штучний інтелект» (або «сильний штучний інтелект») розуміється, як сукупність комп'ютерних програм, які *еквівалентно імітують безліч когнітивних функцій людини* (курсив мій) та використовуються для здійснення будь-якого виду діяльності без участі людини для досягнення поставлених цілей з певними критеріями і параметрами;

– «Штучний суперінтелект» – це сукупність комп'ютерних програм, що імітують повну множину когнітивних функцій людини, додаючи свідомість, суб'єктивні переживання, почуття гідності, поваги, краси тощо, які значно перевищують людські інтелектуальні показники, що *дає змогу здійснювати будь-яку діяльність без участі людини* (курсив мій) для досягнення самостійно визначених цілей за самостійно визначеними критеріями та параметрами.

Надзвичайно активно штучний інтелект використовується у робототехніці. О. А. Баранов розуміє роботу із штучним інтелектом, як нерівноправного актора (діючий суб'єктом, який вчиняє дії, що спрямовані на інших), а лише правовим еквівалентом фізичній (або юридичній) особі як суб'єкта правовідносин, тобто фактично лише правовим сурогатом [4]. Загалом, робот є електронним пристроєм або пристроєм, що

працює на основі автоматизованої комп'ютерної системи, яка може діяти точно так, як це робить людина, допомагаючи людям в їх роботі або використовується як заміна людини в різних завданнях.

Активне використання робототехніки у різних сферах життя людини зумовило розробку етичних принципів для проєктувальників, виробників та користувачів роботів. Ці принципи містять такі положення: 1) роботи – це багатоцільові інструменти, тому вони не повинні розроблятися тільки або насамперед для знищення чи нанесення шкоди людям, за винятком інтересів національної безпеки; 2) люди, а не роботи, є суб'єктами, що несуть відповідальність. Роботи мають бути спроектовані так, щоб, наскільки це практично можливо, забезпечити дотримання законів, основних прав і свобод людей, у т. ч. конфіденційності; 3) роботи – це продукція (вироби), і тому їх потрібно спроектувати та виготовити таким чином, щоб забезпечити їх безпеку і захист; 4) роботи – це предмет матеріального світу. Вони не призначені для використання вразливості користувачів, не мають викликати емоційний відгук або залежність, їх технічний характер повинен бути очевидний; 5) робота завжди можна співвідносити з особою, яка несе юридичну відповідальність за нього [5; 6].

У цьому контексті найбільш цікавим видається визначення правового режиму та місця штучного інтелекту у цивільно-правових відносинах за його участі, оскільки постійне збільшення активного проникнення штучного інтелекту та роботів у повсякденне життя людини зумовлює складнощі саме правового характеру.

Відповідно, заважаючи на швидкий розвиток суспільних відносин та виникнення все нових об'єктів правовідносин (або суб'єктів правовідносин – з огляду на позиціонування штучного інтелекту у Резолюції Європейського Парламенту 2018/2088(INI) [7] саме як «електронної особи»), слід звернутися до доктринального розуміння поняття «правовий режим». Як відомо, правовий режим врегульовує суспільні відносини шляхом обмеження або збільшення обсягу правосуб'єктності, кількості об'єктів права та встановлення особливого механізму правового регулювання [8, с. 30–31]. Окрім елементів механізму правового регулювання (норми права, юридичних фактів, правовідносин, актів реалізації прав та обов'язків, правозастосування), у межах яких здійснюється правовий режим, структура останнього містить такі складові, як суб'єкт та його правовий статус, об'єкт, методи взаємодії конкретних видів суб'єктів із об'єктами та система гарантій (насамперед юридична відповідальність за порушення режиму) [8, с. 31].

Об'єктивно постає питання: яке місце у системі правового регулювання займає штучний інтелект? Суб'єктом чи об'єктом є штучний інтелект?

З огляду на активну наукову дискусію щодо цього питання як у вітчизняній, так і в зарубіжній доктрині права, очевидно, що відповіді на вказане питання надзвичайно складно. Окрім того, відсутність чіткої правової позиції на рівні права підсилює цю наукову суперечку. Не претендуючи на остаточне вирішення питання місця штучного інтелекту у праві, наведено певні міркування з цього приводу.

Створення законодавчої бази людиною деякою мірою привілеює її, ставить на особливе місце в сучасному світі. Людина була першим суб'єктом права, однак із розвитком суспільних відносин об'єктивно стала не єдиним носієм прав. На рівні із людиною самостійними суб'єктами цивільних прав є юридична особа, держава, територіальні громади [9].

Питання розширення кола суб'єктів цивільного права особливо цікаве та дискусійне з позиції аналізу Резолюції Європейського Парламенту 2015/2103(INL), положення якої передбачають специфічний правовий статус для розумних роботів. Відповідно до положень Резолюції, особливим правовим статусом може бути наділена «електронна особа». Фактично, йде мова про присвоєння правового статусу розумним роботам, які можуть самостійно встановлювати взаємозв'язки із навколишнім середовищем та змінювати свої дії відповідно до ситуації. Стверджується, що гідність має бути в центрі нової цифрової етики [10]. Однак виникає питання: чи мають гідність, власну волю, мораль і етику роботи чи штучний інтелект загалом? І чи впливає наявність або відсутність цих якостей, рис на сприйняття штучного інтелекту як суб'єкта чи об'єкта права?

Для відповіді на ці питання слід звернутись до класичного розуміння суб'єктів та об'єктів права, яке поширене на сучасному етапі розвитку права і правової науки.

Людина як суб'єкт цивільних прав розуміється, як фізична особа, котра наділена правоздатністю, дієздатністю та деліктоздатністю (правосуб'єктністю) для участі у цивільних правовідносинах. Людина – це живий організм з власною волею, переконаннями, душею. Вона має здатність висловлювати свою внутрішню волю шляхом зовнішнього акту волевиявлення. Для цивільного права принципово, щоб внутрішня воля відповідала волевиявленню і була, власне, актом реалізації внутрішньої волі, істинного бажання учасника цивільних правовідносин.

Правосуб'єктність, якою наділена фізична особа, є особливою. Так правоздатність – це абстрактна можливість мати цивільні права та характеризується такими рисами, як належність особі із народження та невідчужуваність [11]. Водночас дієздатність – це здатність фізичної особи своїми діями набувати для себе цивільні права та обов'язки [12, с. 92]. Вона диференціюється залежно від інтелектуальних та психічних чинників, пов'язаних із віковими особливостями.

Однією із рис правосуб'єктності фізичної особи є її здатність нести відповідальність за свої дії [13, с. 159]. Окрім того, фізична особа відповідальна за дії осіб, якими вона зобов'язана опікуватись або піклуватись згідно із законом, договору або рішення суду [9]. Така відповідальність за дії інших осіб не виключає відповідальності за випадки завдання шкоди іншим особам шляхом експлуатації або належності особі живих тварин чи певних предметів [9] (наприклад завдання шкоди транспортним засобом або собакою бійцівської породи, або іншою твариною чи іншим майновим об'єктом). У такому разі йде мова про об'єкти, які є джерелом підвищеної небезпеки.

Натомість юридична особа – це організація, створена та зареєстрована у передбаченому законодавством порядку, наділена правоздатністю та дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Згідно з теорією фікції, яка розкриває сутність юридичної особи, остання має власну волю, виражену в рішеннях її органів управління [14, с. 42]. Така воля юридичної особи абсолютно автономна від волі її учасників і фактично втілює у собі їх компромісні рішення. Наявність волі у юридичної особи вважається важливою передумовою для розуміння її як суб'єкта цивільних відносин. Відповідно до законодавства України, юридичній особі можуть належати усі права та обов'язки як і фізичній особі, за винятком тих, що належать людині в силу її особливостей [9] як суб'єкта цивільних прав (правовідносин).

Між правовим статусом фізичної та юридичної особи наявні відмінності. Людина як фізична особа може відчувати біль, виявляти почуття турботи та любові, а також жаль і співпереживання, може бути учасником житлових, сімейних, спадкових правовідносин, може рухатись і вільно переміщатись у просторі. Фізична особа має права, пов'язані з приналежністю до певної країни (наприклад, право голосу та інші громадянські обов'язки). Натомість юридична особа не може цього зробити і в силу суттєвих відмінностей від фізичної особи має іншу правосуб'єктність.

Водночас юридична особа може мати різну організаційно-правову форму, чого, звісно, не скажеш про фізичну особу. Вони можуть бути державними, приватними, мати комерційну мету або не мати такої мети. Більше того, юридична особа може бути не тільки суб'єктом, а й предметом договорів – купівлі-продажу, обміну, ренти та ін. Також їх можна реорганізувати шляхом поділу, виділу, злиття, приєднання. З фізичною особою такі дії є неможливими, оскільки перебувають поза межами дозволеного і можливого. Дієздатність фізичної особи може бути обмежена через інтелектуальні, вікові та психічні особливості, однак такі обмеження мають правове та моральне підґрунтя. Будь-які інші обмеження прав фізичних осіб, що містять вияви дискримінації або прямо заборонені законом, є абсолютно протиправними. Зокрема забороняється дискримінація за різними ознаками: статі, раси, кольору шкіри, релігійних, громадянських, політичних чи інших переконань (у світі є країни, де до цього часу особи жіночої статі обмежені у цивільних та громадянських правах (не мають права володіти окремими видами майна, спадкувати чи навчатись), однак такі дії відповідно до сучасного міжнародного права заборонені і містять вияви дискримінації).

Важливо, що юридична особа на рівні із фізичною особою може нести юридичну відповідальність за свої дії. У випадках, передбачених законом, юридичну відповідальність нестимуть посадові особи (фізичні особи) юридичної особи, якщо їхні дії є протиправними. Це пов'язано із тим, що наповненням юридичної особи є люди. І саме від їх рішень залежатимуть успіхи та невдачі самої юридичної особи.

З огляду на це фізична особа виступає особливим суб'єктом цивільних прав з найбільш повним комплексом прав та обов'язків. Водночас цивільне право надає фізичній особі широкі правові можливості щодо варіації поведінки та можливість набути для себе нові права або ж об'єкти, які згідно із законом можуть їй належати. Деякою мірою такі положення щодо цивільно-правового статусу фізичної особи привілеюють її поряд із юридичною особою у правових можливостях. Однак, це видається об'єктивно, оскільки у центрі правового регулювання завжди була і буде людина. Саме для захисту прав та інтересів людини існує право, оскільки немає більшої цінності у світі, аніж людина і її життя.

Не менш цікавим вважаємо питання об'єктів цивільних прав. У цивільному праві юридичними об'єктами є речі, майно, майнові права, підприємство як майновий комплекс, товари, послуги, роботи, результати інтелектуальної та творчої діяльності, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки. Вони можуть бути об'єктом права власності та виступати предметом договорів. Згідно із сучасною концепцією об'єктів цивільних прав, живі істоти, наприклад тварини, теж можуть бути об'єктом цивільних прав

через можливість їх відчуження [15, с. 75]. Фактично, тварини – це єдиний живий організм, що може бути об'єктом цивільних прав, хоча в науці ведеться активна дискусія щодо їхньої можливості бути суб'єктом цивільних прав [16; 17, с. 7]. Видається, така позиція є спірною і не має правового обґрунтування.

Водночас об'єкти цивільних прав ніколи не можуть бути носіями прав та обов'язків. Через це, у них немає правосуб'єктності і щодо них застосовується поняття «правовий режим», який передбачає можливість їх оборотоздатності в цивільному обороті. Об'єкти цивільних прав не мають власної волі – їх фактичну і юридичну долю можуть вирішити фізичні або юридичні особи, котрі є їх власниками або мають певні майнові права щодо них.

Отже, щоб бути суб'єктом цивільних прав, слід володіти достатньою правосуб'єктністю, яку має фізична та юридична особа і якої немає у об'єктів цивільних прав. Правосуб'єктність є передумовою для вступу у цивільні правовідносини. Своїми діями фізична і юридична особа можуть набувати для себе цивільні права та обов'язки, можуть нести відповідальність за правові наслідки таких дій. Тобто у цивільних правовідносинах кожна фізична та юридична особи є повністю незалежними, відокремленими від інших подібних суб'єктів. У цьому ракурсі постає питання: чи користується штучний інтелект необхідним ступенем автономності від людини, яка його створила або яка користується ним? І чи можна на підставі цього вважати його суб'єктом?

Проблема полягає в тому, якщо автономні технічні чи електронні інструменти, обладнання та програмне забезпечення вважати носієм прав, то вони зможуть діяти як, наприклад, юридична особа (оскільки правовий статус штучного інтелекту прирівняний до фізичної особи виключається з мотивів розумності) та здійснювати юридичні вчинки. Наскільки обґрунтовано у цьому випадку буде твердження про те, що фізична особа творець-власник штучного інтелекту є остаточним носієм прав та юридичної відповідальності? Чи є це справедливо?

Підстави для роздумів щодо сприйняття штучного інтелекту та робота як суб'єкта права дає аналіз Резолюції 2015/2103(INL), положення якої передбачають розумного робота як специфічний суб'єкт права – «електронна особа» [18]. Надання статусу особи (юридичної чи електронної) штучному інтелекту є надзвичайно складним питанням, оскільки тут існують як правові, так і моральні перепони, яких, наприклад, немає при визначенні правового статусу юридичної особи у класичному її розумінні.

Також не варто штучний інтелект чи робота прирівнювати до живих істот, наприклад людини чи тварини (а тим більше наділяти їх цивільними чи конституційними правами), оскільки біологічно штучний інтелект та роботи не живі і позбавлені чутливості. Навіть наявність у них інтелекту і можливий розвиток емоційного інтелекту [19] (можливість штучного інтелекту та роботів обробляти і контролювати власні почуття та емоції) не дає цілісного сприйняття їх як суб'єктів права.

Варто пам'ятати, що роботи можуть виконувати як корисні, так і шкідливі завдання несподіваними способами – і в цьому велика небезпека; робототехніка розмиває лінію між людьми та інструментом [20].

Дійсно, динамічний розвиток штучного інтелекту та новітні розробки спрямовані на створення штучного інтелекту, здатного до самовідтворення, спонукають до дискусії з приводу їх правосуб'єктності. Однак, штучний інтелект як продукт людського інтелекту та винахідництва на сьогодні є великою загрозою безпеці життя людей. Будь-які висновки щодо цього питання повинні бути обмежені принципами моралі та розумності і спрямовуватись на соціально-орієнтовані технології, що спрощуватимуть життя людини, а не створюватимуть їй серйозну конкуренцію чи загрозу.

Можна передбачити, що розвиток штучного інтелекту може стати безконтрольним і непередбачуваним людиною. Тому, з огляду на зростаючі ризики, пов'язані із просуванням штучного інтелекту, у питанні правового регулювання варто віддавати належне принципу верховенства права як передумові технічного розвитку. Саме на основі верховенства права повинне базуватись правове розуміння штучного інтелекту і його місце у сучасному цивільному праві. Водночас право має формувати модель поведінки, а не сучасні технології, а на основі людських цінностей повинні забезпечуватись межі розумних технологій. Право має сприяти розвитку штучного інтелекту з чіткими етичними вказівками і бути орієнтованим на забезпечення безпеки, добробуту й збереження людини.

Звісною, сучасні уявлення про цивільне право дещо змінюють свій формат, насичуючи норми цивільних кодексів або окремих спеціальних законів абсолютно новими положеннями, що часто неспіввідносні із усталеною практикою. Однак водночас право має бути динамічним і доволі гнучким, зберігаючи своє основне призначення – служити інтересам людини. Технології повинні бути чутливими до людських цінностей і відповідати принципам справедливості, надійності, безпеки, конфіденційності. А право повинне бути ефективним і забезпечувати усі вищевказані принципи у час значних технічних інновацій.

Висновки. Як результат, розуміння штучного інтелекту та робота як суб'єкта цивільних правовідносин видається недоцільним і може створити ситуацію невизначеності у праві. Вживання терміна «електронна особа» у нормативних актах Європейського Союзу видається передчасним, оскільки поширення цього поняття у сфері права не дає цілісного правового уявлення щодо питань їх правового статусу, цивільно-правової відповідальності, захисту прав користувачів, захисту даних. Більше того, визнання їх суб'єктами означає поширення на них положень про захист їхніх прав (оскільки усі суб'єкти для участі у цивільних правовідносинах повинні мати власну волю і вільний вибір способів реалізації своєї поведінки з позиції принципу диспозитивності та володіти правами й обов'язками, рівними іншим учасникам правовідносин, – з позиції принципу рівності).

Більш доцільно розуміти робота і штучний інтелект як об'єкт цивільних прав. Більше того, регулювання цивільно-правової відповідальності на рівні споживчих відносин дає підстави розуміти штучний інтелект як продукт (товар). Застосування технологій штучного інтелекту у таких сферах, як медицина або державне управління, спонукає до роздумів щодо поширення на цей об'єкт цивільних прав правового режиму джерела підвищеної небезпеки. Видається, це сприятиме кращому захисту прав користувачів технологій штучного інтелекту.

З огляду на це, коли мова йде про майбутнє, визначене технологічним розвитком і цифровізацією, особливу увагу слід приділяти місцю людини у відносинах з приводу технологій.

Список використаних джерел

1. Ethically Aligned Design. The IEEE Standards Association. 13 Dec. 2016. URL: https://standards.ieee.org/develop/indconn/ec/ead_v1.pdf (дата звернення: 10.11.2019).
2. Радутний О. Е. Прогнозно-правовий погляд на штучний інтелект та цифрову людину. URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/%D1%87%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%96-%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%88%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82/> (дата звернення: 10.11.2019).
3. Баранов О. А. Інтернет Речей і штучний інтелект: витоки правового регулювання. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 17 листоп. 2017 р.)*. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2017. С. 18–42.
4. Баранов О. А. Інтернет речей (IoT): робот зі штучним інтелектом у правовідносинах. *Юридична Україна*. 2018. № 5–6. С. 75–95.
5. Principles for designers, builders and users of robots. URL: <https://epsrc.ukri.org/research/ourportfolio/themes/engineering/activities/principlesofrobotics/> (дата звернення: 12.11.2019).
6. Margaret Bodena, Joanna Brysonb, Darwin Caldwellc, Kerstin Dautenhahnd, Lilian Edwardse, Sarah Kemberf, Paul Newmang, Vivienne Parryh, Geoff Pegmani, Tom Roddenj, Tom Sorrellk, Mick Wallisl, Blay Whitbya and Alan Winfield Principles of robotics: regulating robots in the real world. *Connection Science*, 2017 VOL. 29. No. 2. 124–129. URL: <http://eprints.uwe.ac.uk/30566/1/Principles%20of%20robotics%20regulating%20robots%20in%20the%20real%20world.pdf> (дата звернення: 13.11.2019).
7. European Parliament resolution of 12 February 2019 on a comprehensive European industrial policy on artificial intelligence and robotics (2018/2088(INI)). URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0081_EN.html (дата звернення: 13.11.2019).
8. Коссе Д. Д. Правовий режим та механізм правового регулювання: ознаки та співвідношення. *Держава і право*. 2009. Вип. 44. С. 25–31.
9. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
10. Luciano Floridi On Human Dignity as a Foundation for the Right to Privacy. *Philosophy & Technology* 2016 P. 308. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs13347-016-0220-8.pdf>.
11. Надьон В. В. Деякі аспекти визначення правоздатності в цивільному праві. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1 (5). URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16361/1/5.pdf> (дата звернення: 14.11.2019).
12. Волкова Н. В. Щодо визначення підстав обмеження цивільної дієздатності фізичної особи при розгляді справ у цивільному судочинстві. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 91–94. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8314/Chasopys%2091-94.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 15.11.2019).

13. Гринько С. Д. Деліктоздатність неповнолітніх фізичних осіб за цивільним законодавством України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аналіз. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 19. С. 158–165. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8517/33.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 14.11.2019).
14. Прилуцький Р. Б. Основні теорії юридичної особи та їх вплив на розвиток організаційних форм суб'єктів господарювання. *Юридична наука*. 2013. № 3. С. 35–49. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=jnn_2013_3_6 (дата звернення: 10.11.2019).
15. Спектор О. М. Тварина як особливий об'єкт речових прав. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 3(9). С. 70–76. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v3_2015/15.pdf (дата звернення: 10.11.2019).
16. Karl Lagerfeld's cat Choupette could inherit part of his fortune. URL: <https://www.marketwatch.com/story/karl-lagerfelds-cat-choupette-could-inherit-part-of-his-fortune-2019-02-20> (дата звернення: 16.11.2019).
17. Richard A. Epstein Animals as Objects, or Subjects, of Rights. *U Chicago Law & Economics, Olin Working Paper*. 2002. No. 171 P. 35. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=359240&download=yes (дата звернення: 17.11.2019).
18. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html (дата звернення: 17.11.2019).
19. Javier Andreu Perez, Fani Deligianni, Daniele Ravi, Guang-Zhong Yang *Artificial Intelligence and Robotics*. URL: https://www.ukras.org/wp-content/uploads/2018/09/UK_RAS_wp_AI_web.pdf (дата звернення: 17.11.2019).
20. Ryan Calo Robotics and the Lessons of Cyberlaw. *California Law Review. Legal Studies Research Paper*. 2014. URL: <https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4284&context=californialawreview> (дата звернення: 18.11.2019).

References

1. *Ethically Aligned Design. The IEEE Standards Association*. 13 Dec. 2016. URL: https://standards.ieee.org/develop/indconn/ec/ead_v1.pdf [in English].
2. Radutnyi, O. E. *Prohnozno-pravovyi pohliad na shtuchnyi intelekt ta tsyfrovu liudynu [Predictive legal perspective on artificial intelligence and digital man]*. URL: <https://ivpz.kh.ua/uk/%D1%87%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%96-%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%88%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3-%D0%BE-%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82/> [in Ukrainian].
3. Baranov, O. A. (2017). Internet Rechei i shtuchnyi intelekt: vytoky pravovoho rehuliuвання [The Internet of Things and Artificial Intelligence: The Origins of Legal Regulation]. *IT-pravo: problemy ta perspektyvy rozvytku v Ukraini: zbirnyk materialiv II-yi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – (Lviv, 17 lystopada 2017 r.) – IT Law: Challenges and Prospects for Development in Ukraine. Proceedings of the Second International Scientific and Practical Conference (Lviv, November 17, 2017)*. Lviv: NU «Lvivska politekhnikha», 18-42 [in Ukrainian].
4. Baranov, O. A. (2018). Internet rechei (IoT): robot zi shtuchnym intelektom u pravovidnosynakh [Internet of Things (IoT): a robot with artificial intelligence in legal relationships.]. *Yurydychna Ukraina – Legal Ukraine*, 5-6, 75-95 [in Ukrainian].
5. *Principles for designers, builders and users of robots*. URL: <https://epsrc.ukri.org/research/ourportfolio/themes/engineering/activities/principlesofrobotics/> [in English].
6. Bodena, M., Brysonb, J., Caldwellc, D., Dautenhahnd K., Edwardse L., Kemberf S., Newmang, P., Parryh V., Pegmani G., Roddenj, T., Sorrellk T., Wallisl M., Whitbya, B., Winfield, A. (2017). Principles of robotics: regulating robots in the real world. *Connection Science*. 29(2), 124-129. Retrieved from <http://eprints.uwe.ac.uk/30566/1/Principles%20of%20robotics%20regulating%20robots%20in%20the%20real%20world.pdf> [in English].
7. *European Parliament resolution of 12 February 2019 on a comprehensive European industrial policy on artificial intelligence and robotics (2018/2088(INI))*. Retrieved from http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0081_EN.html [in English].

8. Kosse, D. D. (2009). Pravovyi rezhym ta mekhanizm pravovoho rehuliuвання: oznaky ta spivvidnoshennia [Legal regime and mechanism of legal regulation: signs and correlation]. *Derzhava i pravo – State and Law*, 44, 25-31 [in Ukrainian].
9. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2003, №№ 40-44. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
10. Floridi, L. (2016). On Human Dignity as a Foundation for the Right to Privacy. *Philosophy & Technology*, 308. Retrieved from <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs13347-016-0220-8.pdf> [in English].
11. Nadon, V. V. (2014). Deiaki aspekty vyznachennia pravozdatnosti v tsyvilnomu pravi [Some aspects of the determination of legal capacity in civil law]. *Teoriia i praktyka pravoznavstva – Theory and Practice of Law*, 1 (5). Retrieved from <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16361/1/5.pdf> [in Ukrainian].
12. Volkova, N. V. (2015). Shchodo vyznachennia pidstav obmezhenia tsyvilnoi diiezdatnosti fizychnoi osoby pry rozghliadi sprav u tsyvilnomu sudochynstvi [Regarding the determination of the grounds for limiting the civil capacity of an individual when considering cases in civil proceedings]. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civil Studies*, 18, 91-94. Retrieved from <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8314/Chasopys%2091-94.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
13. Hryenko, S. D. (2015). Deliktozdatnist nepovnoolitnikh fizychnykh osib za tsyvilnym zakonodavstvom Ukrainy ta zarubizhnykh krain: porivnialno-pravovyi analiz. *Chasopys tsyvilistyky*, 19, 158-165. Retrieved from <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8517/33.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
14. Prylutskiy, R. B. (2013). Osnovni teorii yurydychnoi osoby ta yikh vplyv na rozvytok orhanizatsiinykh form subiektiv hospodariuvannia [Basic theories of a legal entity and their influence on the development of organizational forms of economic entities]. *Yurydychna nauka – Legal Science*, 3, 35-49. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN= LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=jnn_2013_3_6 [in Ukrainian].
15. Spektor, O. M. (2015). Tvaryna yak osoblyvyi ob'ekt rechovykh prav [Animal as a special object of property rights.]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk - Carpathian Legal Bulletin*, 3(9), 70-76. Retrieved from http://www.pjv.nuoua.od.ua/v3_2015/15.pdf [in Ukrainian].
16. *Karl Lagerfeld's cat Choupette could inherit part of his fortune*. Retrieved from <https://www.marketwatch.com/story/karl-lagerfelds-cat-choupette-could-inherit-part-of-his-fortune-2019-02-20> [in English].
17. Richard, A. (2002). Epstein Animals as Objects, or Subjects, of Rights *U Chicago Law & Economics, Olin Working Paper*, 171, 35 2002. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=359240&download=yes https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1052&context=law_and_economics [in English].
18. *European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL))*. Retrieved from http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html [in English].
19. *Javier Andreu Perez, Fani Deligianni, Daniele Ravi, Guang-Zhong Yang Artificial Intelligence and Robotics*. Retrieved from https://www.ukras.org/wp-content/uploads/2018/09/UK_RAS_wp_AI_web.pdf [in English].
20. Calo R., (2014). Robotics and the Lessons of Cyberlaw [Robotics and the Lessons of Cyberlaw]. *California Law Review. Lega Studies Research Paper* - . No. 2014. Retrieved from <https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4284&context=californialawreview> [in English].

Стаття надійшла до редакції 6.12.2019.